

SZÉCHENYI ISTVÁN
KÖZÉLETI LÉNYÉNEK
LEGJELLEMZŐBB VONÁSAI

NAGY EMIL

*v. igazságügyminiszter, a Régi Gárda társelnökének
a Gárda 1942. február 3-i bajtársi összejövetelén
tartott előadása.*

Hyppolite Taine meghatározása szerint a művészek az a feladata, hogy mindenben, amit leírni, megfestetni, szoborba önteni, vagy zenébe foglalni akar, legyenek azok akár személyek, akár dolgok, minden mellékeset és sablonosai félrelökve, szorgosan keresse meg azokat a *legjellemzőbb vonásokat*, amik mind az illető személyeket, mind a dolgokat *minden mástól elütően egészen saját szerűen és különlegesen jellemzik*.

Ebben a szellemben összeállítottam Széchenyi Istvánnak, *mint közéleti embernek* azokat a *legjellemzőbb egyéni sajátosságait és vonásait*, amelyek őt, ha nem is egyenkint, de mindeneseire a maguk összességében csokorba kötve, a történelem minden más államférfiától élesen megkülönböztetik s amely *egyéni sajátosságok és vonások együttevé* gróf Széchenyi Istvánt a mindnyájunk által megcsodált és bálványozott nagy Széchenyi Istvánná teszik.

1.

Széchenyi István közéleti lényének elsősorban jellemző vonása az, hogy számára az államférfiúi cselekvőség *nem jelentett életpályát*, amire valaki tudatosan készül s amely

életpálya valakinek a lényét olyan értelemben tölti csak be, hogy annak egyik fontos, sőt sok esetben legfontosabb kiegészítő része ugyan, de azért mégis az egyén és az életpálya között nincs meg a szétszakíthatatlan belső lelki kapcsolat, sőt a kettő egymástól akár átmenetileg, akár véglegesen el is válhat, ahogy, pl. Cincinnatus államférfiúi működése közben nyugodt lélekkel visszatért az ekeszarvához, vagy Numa Pompilius, aki Plutarchos leírása szerint öreg korában rájött arra, hogy a magányos bölcsekedés több boldogságot nyújt, mint az ország ügyeivel való foglalkozás.

Ezzel szemben Széchenyi István lényét egyenesen *lehetetlenség elképzelni az ő lázas közérdekű munkálkodása nélkül.* Széchenyi István látomásszerűen, mintegy felső sugártól érintve lett a nagy Széchenyi Istvánná. Esete hasonlatos Loyolai Ignác sorsához is, aki szintén katona volt, s amikor Pompeluna ostrománál megsebesült, betegágyában érte az ihlet, ami őt a legnagyobb egyházi szervező zsenivé telte. Assisi Szent Ferenc, a legnemesebb érlemben veit függellen eszű és szívű lelki úttörők egyik legnagyobbika se élt fiatalabb korában olyan életet, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy milyen csodás küldetés szikrája lappang lényében. Sőt ha szabad Egyházam nagyjai melleit a nagy pogány profétát is felemlíteni, Mohamed a pusztában elmélkedés révén nyert látomásból diktálta meg a Koránt, abban a hitben lévén, hogy ő előtte még senki más nem írt könyvet.

Miután gróf Széchenyi Istvánt a magyar géniusz nemzeti reformhérosszá tette, belsejében a lelki kémianak egy olyan csodálatos folyamata ment végbe, amely szerint az *ő magánemberi lénye annyira mélységesen egybeolvadt hazája, fajtája sorsának szívébe zárásával, hogy a kettőt*

semmiféle fizikai erővel se lehetett volna többé egymástól elválasztani.

Hogy ő az eléggé meg nem értéstől elkedvetlenedve, vagy bárminő más okból akár rövidebb, akár hosszabb időre abbahagyja felső ihlet nyomán vállalt és lényével örökre egybeforrott *küldetését*, azt éppen úgy lehetetlen-ség elképzelni, *mint ahogy azt se lehet elképzelni, hogy a csalogany önként megszűnjön énekeim, vagy a rózsza illatozni.*

Apostoli lelkének hazája sorsával végső kimenetelében tragikus és tökéletes, feltétlen és teljes *egybeolvadása* az a *leginkább jellemző* vonás, ami Széchenyi Istvánt minden más olyan államférfiútól megkülönbözteti, akik számára az ország ügyeivel való foglalkozás csupán életpálya, hivatás, karrier, vagy lelkiismereti kötelesség.

2.

Lényének *második jellemző vonása*, amely őt a jeles államférfiak tiszteletreméltó nagy táborától megkülönbözteti, hogy ő soha egy percig sem gondolt arra, hogy akár; általában nemzetének, akár különösen kortársainak *hízelegjen*, vagy bárminő *kellemeset* mondjon nekik azért, hogy így *népszerű* és kedvelt közéleti egyén legyen.

Az ország sorsán segíteni akaró *fanatikus igazmondást tűz* fütötte oktató, dorgáló apostoli jellegű lényét s nem törődött azzal, hogy amit hirdet s amire nemzetét tanítja, az bárkinek *tetszik* vagy *nem tetszik*. *Soha egy gondolat nem hagyta el ajkát vagy tollát, aminek helyességéről egész erejével meg ne lett volna győződve*. Fanatikus hite tanításai helyességében tette őt kétségbeesetté, amikor kellőleg meg nem értették.

Sokban illett reá az, amit Gulácsy Irén Fekete Völégényében olvasunk: »Oda is öklelek, ahol ölelni szeretnék.« Kora, amelyben élt, nem vette be tanításait azzal az 'intenzívilással, ahogyan kellett volna, mert a pilulákat keserűeknek találta s mások kellemesebb orvosságról gondoskodtak számára. Azért in ultima analysi Széchenyi Istvánban nem is saját korának, hanem egy *tisztábban látó utókornak* az apostolát látom, aminthogy ő saját magát a későbbi nemzedékek *ükapjának* nevezte.

3.

Széchenyi István egész lényének és tanításainak *harmadik jellemző vonása*, hogy *úttörő* volt a szó legnemesebb értelmében, inert olyan tanokat hirdetett korának, amikről akkor még a magyar világnak sejtelve sem volt. A magyar nemesség, amely akkor voltaképpen a nemzeti társadalmat jelentette, századokon át megtanult katonailag verekedni az ellenséggel s megtanulta, hogyan kell a vármegye védő bástyái mögött ellenállni az osztrák elnyomó törekvéseknek, de gazdasági és pénzügyi kérdésekről, pláne világbéállításban, ideája sem volt s még a mezőgazdasággal is alig foglalkozott közvetlenül, hanem azt rábízta a jobbágyokra.

Ebben a lelki légkörben lépett a porondra Széchenyi István és csodálatos mélyrelátással s nagyszerű gyakorlati megérzéssel arról akarta meggyőzni honfitársait, hogy *van még temérdek olyan gazdasági és pénzügyi kérdés, amelyeket közjogilag alárendelt helyzetünkben is meg lehet oldani*. Ennek a hirdetéséhez kellett abban az időben a legnagyobb *bátorság* és *önzetlenség*. Ezen a téren ő maga tettekkel, alkotásokkal járt elől.

4.

Ehhez a nagyszabású gazdasági és pénzügyi úttörő munkához, ami a nemzet anyagi fejlődésének hatalmas távlatát tárta elő, mint természetes velejáró szinte hozzátapadt Széchenyi István lényének az a további jellemző vonása is, hogy csakis a *fokozatosságban* láda azt a helyes módszert, amellyel az ország közviszonyait hathatósan előre lehet vinni. Ezen a téren érlelte meg őt saját kora legkevésbé, mert a magyar temperamentumnak minden inkább megfelel, mint a fokozatosság. Vagy nem csinálni bizonyos irányokban semmit, vagy mindent egyszerre elérni, ezt diktálja a magyar vérmérséklet.

5.

A fokozatosság eszményének lelkébe felvétele melleit, illetve ezzel kapcsolatban volt Széchenyi István tanításai-ban még egy olyan úttörő jellegű, jellemző vonás, ami-ben a magyar nemesi világ abban az időben még szintén igen gyenge volt s ez a körül mozgott, hogy *meg akarta tanítani honfitársait arra, hogy tudjanak érdeklődni és lelkesedni az iránt is, ami! részletmunkának szoktak nevezni*. Ezért könyörgött minduntalan honfitársainak, hogy ne csak nagy eszmék, gyönyörű ideálok, nagyratörő elvont gondolatok iránt tudjanak lelkesülni, hanem a célok reáli s megvalósításához nélkülözhetetlen *részletmunka* iránt is, ami nem felelt meg az akkori magyar társadalom ízlésének s ez máig is kevésbé változott.

6.

Mindezekhez a jellemző vonásokhoz csatlakozott Széchenyi István gondolat- és érzelmvilágában az is, hogy

Holterdami Erasmussal és GoeLlicvel egyeLemben *minden túlzást elutasított*. Valósággal gyűlölt és megvételt minden néven nevezendő túlzót, az állami és társadalmi élet bárminő terrénumán jelentkezzenek is. Azt tartotta, hogy a túlzók — bárminő táborba tartozzanak is — olyanok, mint *a betegség csírái a nemzettestben*. Alkotni nem tudnak, ellenben ha a test általános egészségi állapota legyengült, *tudnak rombolni*. Ez a bölcs tanítás minden időkre érvényes és Széchenyi szellemében cselekszünk, ha éberen vigyázunk arra, hogy a nemzet testét-lelkét minél egészségesebbé fejlesszük, hogy abban a túlzók semminő terrénumon se idézhessenek elő rombolást.

7.

Úttörő lényének további jellemző sajátossága az is, hogy ő volt az első magyar államférfiú, aki megértő lélekkel fel tudott emelkedni arra a magas színvonalra, ahonnan meglátta, hogy *Szent István európai irányzatú állami és társadalmi szervező politikájának folytatásaképpen arra kell törekednünk, hogy tanulmányozzuk az előrehaladottabb műveltségű nyugati országok intézményeit és berendezéseit s azokból honosítsuk meg itthon mindazt, ami a sajátos magyar viszonyokkal összhangba hozható*.

Széles látókörű világ-gondolkodásához Lykurgosét lehelne leginkább hasonlítani, aki mikor önkéntes száműzetésbe ment, végigtanulmányozta más országok viszonyait s útjáról széleskörű reformprogrammal tért haza és azt Spártában megvalósította. Széchenyi Istvánnak ez a nagyszabású meglátása szerezte néki idehaza a legtöbb ellenséget, mert nemzetközi magaslatra felemelkedett javító munkáját a vármegye alkotmányvédő bástyáin túl nem

látó, egyoldalú hazafiak azzal a váddal illettek, hogy meg-
rontja vele az ősi tiszta magyar nemzetiségi érzelem- és
gondolatvilágot. Széchenyi István, a nagy nemzeti tanító-
mester, ezzel a maradi felfogással szállott szembe legerő-
sebben, még az epés gúny fegyverével is. Vele elleniében
kortársainak nagy része a magyar temperamentumnak
jobban megfelelően csak a külföldi harsogó, elvont nagy
eszmék befogadása iránti volt fogékony, elsősorban a nagy
francia forradalom halásos jelszavai jöttek itt figyelembe,
amelyektől viszont produktív és pozitív lényével Széchenyi
István idegengedett s *Toqueville* szavaival élve, *nem for-
radalmi magasugrásra, hanem okosan kimért és beosz-
tott távolugrásra akarta rászoktatni fajtáját.*

8.

Mint politikusnak szintén egyik legjellemzőbb egyéni
vonása, hogy ő *a konstruktív kritika örökérvényű nagy
mestere volt* s a magtalan negatív kritikának a magvas
pozitív kritikával diametriálisan szemben álló különböz-
sége senkinél úgy ki nem domborodott, mint Széchenyi,
Istvánnál. A politikusok nagy táborát minden időközön át két
kategóriába lehetett sorolni. Az egyik csak kritizálni szerel
és tud s mindent rossznak talál ugyan, ami van, de amel-
lett azzal már a legkevésbé se törődik, hogy kritikája
folyamánnyaképpen elérhető, megvalósítható célokat állít-
son a közösség szeme elé s egyúttal megjelölje a célhoz
vezető gyakorlati eszközöket is. Ennek a káros és végzetes
kritikus-típusnak volt legzseniálisabb, de legrombolóbb kép-
viselője *Rousseau*, aki mindent *rossznak* talált, ami van, de
a létezők helyett nem tudott mást nyújtani, mint csak olyan

zavaros új tanokat, amik nem vihetlek máshoz, mint irtó-zatos véres forradalomhoz.

A politikusok másik fajtája pedig visszautasít minden kritikát s irtózik tőle.

Széchenyi István epés gúnnyal s a dialektika fényes fegyverzetével *kritizálta, sőt ostromolta* mindazt a létezőt, ami szerinte *rossz* volt, de amellett *sohase kritizált anélkül, hogy egyúttal meg ne jelölte volna az elérhető célokat*, sőt a pontosan körülírt *célok* mellé meg ne jelölte volna az azokhoz vezető, foghaló *eszközöket* is.

Széchenyi István, amikor kritizálta a létező dolgokat, mindig a legfelsőbbfokú *felelősségérzet* súlya alatt cselekedett s ez a nagy, nemes vonás becsületes tiszta szán» dékú, őszinte és nagyszabású bíráló apostoli lényében a legszebb drágakő.

Széchenyi lényének további értékes és jellemző vonása az, hogy a dolgok és viszonyok megítélésében *sohase érte be* azok megnyilvánulásainak *külső szemléletével*, hanem elméjének bámulatos mélyre tekintő képességével mindig és mindenben az igazi lényeg *legbelső vonásait* tud la meglátni.

Az országok sorsát irányító államférfiak sokban hasonlítanak a művészekhez. Egyikük nagyszerű tehetséget árul el az emberek és dolgok külső sajátosságainak finom meglátásában, másikuk pedig azzal a talentummal rendelkezik, hogy a külsőségeket szinte átfűrő tekintettel tud behatolni az emberek és dolgok belső lényegének olyan sajátosságaiába, amiket közönséges szemű halandó sohase, venne tudomásul, ha azokat a művész nem hozná fel számára onnan a rejlett mélységekből. A kétféle művészi

tehetség két kimagasló ellen léte volt a renaissance korában *Raphael* és *Michel Angela*, Kortársak és vetélytársak voltak.

Széchenyi nem Raphael volt, hanem Michel Angelo.

10.

Kevesen vannak a legnagyobb államférfiak között is, akik országuk sorsának irányításában olyan *helyes összhangba tudták volna hozni a konzervatív világnézetet a reformok sürgetésével, mint Széchenyi István*, A legtöbb konzervatív államférfiu maradivá válik, aki pedig reformeszmékért lelkesedik, sokszor elveszti lába alól a történelmi talajt. Széchenyi István konzervatív volt a fogalomnak abban az értelmében, hogy *tisztelettel ragaszkodott az ősi nemzeti tradíciókhoz, de ez nem gátolta őt abban, hogy a hagyományos régi fundamentumra új, modern reformépületet igyekeztek emelni.*

11.

Végezetül államférfiu lényének legeslegjellemzőbb vonása az, hogy szemben a legtöbb nagy ember konkrét leltárokkal körülvevett ambíciójával, ő nemcsak országa közviszonyait és intézményeit akarta reformálni, hanem ezen túlmenőleg, *egy magasabb lelkiségbe felemelkedve, honfitársait s azok utódait jobba, önzetlenebbé, a közérdek irányában fogékonyabbá, intelligensebbé, munkásabbá, szélesebb horizontúvá s a felebaráti szeretet irányában fogékonyabbá akarta tenni.* Amit ebben az irányban cselekedett, az a *reális és ideális törekvések olyan csodálato-*

sein értékes egybefonódása, amely őt szinte páratlan szellemerkölcsi piedesztálra állítja.

Ebből eredt összes eddigi elősorolt jellemző lelki tulajdonságainál még jellemzőbben jellemző vonása, aminek az a lényege, hogy *ő elsősorban talán nem is annyira államférfiú volt mint inkább nemzetének halhatatlan Tanítómestere.*

Magasztos szívű, ragyogó elméjű nagy tanítómesterünk, jól tudjuk, hogy emlékedet akkor ünnepeljük Neked legtetszőbb módon, ha nemcsak szóval hirdetjük nagyságodat, hanem szívünk és elménk minden erejével azon leszünk, hogy tanításaid a magyar jövő talajában erősödjenek meg úgy, hogy azokra *egy szebb és jobb jövőt lehessen felépíteni.*

Fddte *kítáó*: dr. KObnhny Jowef.
J*rt« Nyom4aMOretknet, Badáp*«, IX., Erkelntca 17. - Felelő« vente: Barmy! Jó«rf.